

## ГІМН «СВІТЛО ТИХЕ»: БОГОСЛОВСЬКО- ЛІТУРГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Протоієрей  
Петро БОЙКО

**Актуальність.** На кожному вечірньому богослужінні Православної Церкви присутній піснеспів, у якому розповідається про вечірнє Світло. В уяві багатьох людей це світло асоціюється зі заходом сонця, що є одним із найтаємничих і найвеличніших видовищ природи. Воно викликає позитивні емоції. Завдяки цьому процесу можна простежити рух сонця і побачити його красу і велич. Але Церква, оспівуючи це природне явище, прославляє Спасителя Господа Ісуса Христа, Який явив людству Тихе Світло Божественної слави Свого Небесного Отця. Утім серед віруючих спостерігається слабке, а, подекуди, і хибне розуміння таких природних аналогій у древніх богослужбових текстах. Тому актуальність нашої розвідки полягає у необхідності розкриття і донесення до віруючих православного розуміння гімну «Світло Тихе».

**Мета** статті – здійснення богословсько-літургічного осмислення гімну «Світло Тихе».

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання**: показати історію походження піснеспіву, здійснити богословський аналіз, встановити авторство означеного

*Стаття присвячена богословсько-літургічному аналізу гімну «Світло Тихе», що співається за кожним вечірнім богослужінням. У ній досліджено історію походження означеного піснеспіву. Давні греки промовляли до вогню «Світло добре» запалюючи вечірні світильники, намагаючись задобрити стихію. Цей звичай увійшов і до християнського побуту, проте з іншим змістом.*

*Взяті до уваги збережені ранньохристиянські пам'ятки літургічної літератури які несуть інформацію про формування частин вечірньої служби, які стали основою так званої константинопольської «співаної служби». У богослужіннях Церкви III ст. простежуються окреслення літургійного чину вечірні, тобто спільним вечірнім молінням яке поєднувало в собі літургічний вимір і внесення світильника для спільної молитви-прослави Христа Господа, який своїм приходом просвітив увесь Всесвіт. З тих часів гімн «Світло тихе» є серцевиною й окрасою візантійського вечірнього богослужіння. Так і запалення вечірнього, матеріального, фізичного світла поєднувалося*

піснеспіву та визначити його літургічне використання.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Традиція оспівувати процес заходу сонця і запалювання світильника сягає дохристиянської епохи. Ще давні греки мали звичай при запалюванні світильника вітати його словами «світло добре» (φως αὔθρον) [Альмов, 2019]. Цей звичай увійшов і до християнства, тільки замість язичницького поклоніння, він був наповнений христологічним змістом. Християни змінили цю умовну житейську язичницьку приказку і замість φως αὔθρον стали співати Φῶς ἱλαρόν [Альмов, 2019]. У такий спосіб відбувся перехід від язичницької традиції дякувати вечірньому світлу до аналогічного оспівування Світла Божественного – Сина Божого.

Справді, давні греки, що були язичниками, дякували власне вогню, і тим самим надавали йому надприродних властивостей, обожнювали його. Такий звичай був відгомонам давнього язичницького поклоніння стихіям. З часом стало традицією дякувати вогню, чи богам, при запалюванні світильника ввечері, з настанням темряви. Християни ж, коли возносили подяку Богу Істинному з насуванням вечірнього світла (в цей час запалювали світильники), співали: Φῶς ἱλαρόν к. т. л., таким чином підносячи свою думку від світла природного (світильного), що освячає нічну пітьму, до Світла Духовного, Світла Божественного – Сина Божого, втіленого Логоса – Христа

з прославою Христа як істинного духовного Світла, як джерела всякого освячення людини і світу.

*Поступово вечірня отримала ту, довершену форму, яка потрапила на українські землі Київської доби. На її теренах збереглися різні типи літургійних книг, що містять репертуар вечірні служебники та часослови. Ці книги були нотовані частково, уживаною в той час слов'янською невменною нотацією. Новим етапом фіксації мелодики піснеспівів стало створення в Україні нового типу лінійного письма та створення на його основі нових збірників XVII століття, які дали можливість якісного прочитання літургійних піснеспівів.*

*Зовнішня функція молитви з плином часу відпала, проте внутрішня глибина та чистота дійшли до наших днів. Цей піснеспів має глибокий догматичний і богословський зміст, визначено його літургічне використання та проведено богословське осмислення крізь призму догматичного вчення Православної Церкви.*

**Ключові слова:** Світло тихе, Ісус Христос, піснеспів, гімн, богослужіння, вечірня.

Priest Peter BOYKO  
GIMN "LIGHT TICHE":  
THEOLOGICAL AND LITURGICAL  
ANALYSIS

*The article is devoted to the theological and liturgical analysis of the hymn «Quiet Light» that is*

Спасителя [Скабалланович, 2004, с. 558]. Ця давня християнська традиція збереглася й до наших днів, і відобразилась у відомому піснеспіві: «Світло Тихе Святої слави Безсмертного Отця Небесного, Святого Блаженного, Ісусе Христе! Прийшовши на захід сонця, бачивши світло вечірне, оспівуємо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога. Достойний еси в усі часи оспіваним бути голосами преподобними, Сину Божий, що Життя даєш, тому й світ Тебе славить» [Часослов, 2013, с. 190 – 191]. У цій стихирі поєднано давньохристиянське вчення з силою людських почуттів. На думку богослова М. Скабаллановича, цим піснеспівом християни, які вражені появою вечірнього світла і сповнені відчуттям подяки за те, що дожили до цієї миті, прославляють через Ісуса Христа Святу Трійцю і Його Самого [Скабалланович, 2004, с. 558].

Важливу богословську цінність цього давнього християнського піснеспіву помітив святитель Василій Великий. У 29 розділі своєї книги «Про Святого Духа» він наводить цей народний піснеспів як свідчення про Троїчне славослів'я [Василій Великий, свт., 2010, с. 159]. Однак, власне сам гімн наповнений христологічним контекстом і присвячений Христу. В ньому оспівується наш Спаситель Ісус Христос, Святе Істинне Світло, Слава Безсмертного Святого Отця Небесного. Слава Господа як Світла Отця є неминучою, немеркнучим світлом, але Він змирився і заради нас прийшов на захід сонця, втілившись від Пречистої Пресвятої

*sung at every evening worship. The history of the origin of the song is investigated in it. The ancient Greeks said to the fire «Good Light» by lighting evening lamps, trying to coax the element. This custom also became a Christian way of life, but with another content.*

*The early Christian monuments of the liturgical literature which carry information about forming parts of the evening service, which became the basis of the so-called «sung service» of Constantinople are taken into consideration. In services of the Third Century Church the outline of the liturgical act of the Vespers is traced, that is, a common evening prayer that combined the liturgical measuring and bringing a lamp for common prayer – glorification of Christ the Lord, Who enlightened the entire universe with His arrival.*

*Since then, the anthem «Quiet Light» is the core and decoration of Byzantine evening worship. So is inflaming the evening, material, physical light was combined with the glory of Christ as a true spiritual Light, as the source of all sanctification of man and the world.*

*Gradually, the Vespers got the perfect shape that got on Ukrainian lands of the Kyiv era. Different types of liturgical books containing repertoire of Vespers, service books and horology books have survived on its territory*

*These books were partially with musical notes, used at the time by the Slavic medieval sign notation. The new stage of fixing the melody of songs was the creation of a new type of line letter in*

Богородиці. Ставши Істинною Людиною, втілений Син Божий страждав і був розіп'ятий за нас. Тому ми, які дожили до заходу сонця і побачили світло вечірнє, співаємо Йому, пам'ятаючи про Його страждання і хресну смерть, тому що Він, Світло Істинне, прийшов до нас, до Своїх творинь. Він дарував нам життя, отже, достойний того, щоб ми оспівували Його у всі часи.

Умовно ж гімн можна розділити на три частини. У першій частині молитви: «Світло Тихе Святої слави, Безсмертного Отця Небесного, Святого Блаженного, Ісуса Христа!» розкривається православне вчення про Ісуса Христа, Істинного Бога й Істинну Людину. Людині неможливо побачити і вмістити безмірне сяйво слави Бога Отця, а Його безмежна велич, незбагненна для людського розуму. У всій повноті Бог Отець відкривається людям у Його Єдинородному і Єдиносущному Сині – «ясному і тихому Його Світлі». Про що свідчить святий апостол і євангеліст Іоан Богослов кажучи: «Бога ніхто не бачив ніколи; Єдинородний Син, Який у лоні Отця, Він явив» (Ін. 1: 18), і що сповістив Сам Спаситель апостола Филипу: «Хто бачив Мене, той і Отця бачив» (Ін. 14: 9). Завдяки зішестю Сина Божого і Його втіленню, світло і слава Отця тепер доступні кожному християнину. Божественне Світло освітлює і освячує кожне вірне серце, і на відміну від світла тварного сонця, Воно сяє вічно, без початку і кінця.

У другій частині піснеспіву: «Прийшовши на захід сонця (доживши до заходу сонця – прот. П. Бойко), бачивши світло вечірнє, оспівуємо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога» висловлюється подяка Єдиному у Трьох Особах Богу. Віруючі дякують своєму Творцеві за те, що Він сподобив нас дожити до вечора дня, що минає, і побачити захід сонця і «світло вечірнє». Цими словами чітко пояснюється, що Христос – «Тихе Світло Отця», не твориння Його, а Єдиний з Ним Бог, оспівуваний і хвалимий.

У третій частині – «Достойний еси в усі часи оспіваним бути голосами преподобними, Сину Божий, що Життя даєш, тому й світ Тебе славить» – розповідається про те, що саме людське життя

*Ukraine and new collections of the 16th century based on it, which gave the opportunity to read the liturgical songs qualitatively.*

*The external function of prayer over time has disappeared, but the internal*

*depth and purity have reached our day. This song has a deep dogmatic and theological content, its liturgical use has been defined and theological reflection has been conducted through the prism of dogmatic teaching of the Orthodox Church.*

**Key words:** *Light tiche, Jesus Christ, chant, hymn, worship, evening.*

дається Богом, безпосередньо Сином Божим, Який і створив нас. Він спас нас від смерті через Своє розп'яття і Воскресіння і дарував вічне життя. У всі часи належить славити Бога-Життєдавця, вечір – це лише частина дня, а Сину Божому належить слава на віки віків, і прославляння, звичайно, від людей святих і наближених до Бога. Утім, це не означає, що нам не потрібно молитися, якщо ми не достойні цього. Церква через цей гімн закликає нас славословити Ісуса Христа разом з усім світом: водночас як громадою вірних, так і Всесвітом, оскільки Сину Божому, Який дає життя, належить слава на віки віків від усіх творінь, хоч би якими вони були.

Дотепер вкрай важко встановити авторство цього піднесеного піснеспіву. Вважають, що гімн «Світло Тихе» виник не пізніше III століття. Зокрема, про це говорить святий Василій Великий: «Отці наші зволіли не в мовчанні приймати благодать вечірнього світла, а неодмінно дякувати за його явлення. І не можемо сказати, хто автор цього вислову (ᾠμμάτων) світильної подяки; принаймні, народ виголошує [цю] давню пісню... хвалимо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога» (*про Святого Духа, до Амфілохія*) [Василій Великий, *свт.*, 2010, с. 161]. Останні слова майже точно збігаються з гімном «Світло Тихе», де також промовляється: оспівуємо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога. Хто був автором цього піснеспіву, святий Василій Великий не знав, і визнавав, що не може сказати, «хто творець цих висловів» [Василій Великий, *свт.*, 2010, с. 161].

Деякі дослідники приписують його священномученику Афіногену (III ст.), єпископу Педахтої, який постраждав за часів імператора Діоклетіана і святителю Софронію Єрусалимському (VII ст.) [Скабалланович, 2004, с. 559; Игнатия (Пузык, Петровская), *схимонах.*, 2005, с. 112], чи ж просто підписують як Гімн світильний (Ἑμνοστοῦ Λουκιῶου) [Альмов, 2019].

Професор Олександр Голубцов вважає, що приписування авторства священномученику Афіногену чи святителю Софронію Єрусалимському є історично не обґрунтованим [Голубцов, 1996, с. 195]. Священномученика Афіногена вважали автором цього піснеспіву через невірне трактування слів святителя Василія Великого, який після розповіді про підношення отцями світильної подяки, далі подавав відомості про священномученика Афіногена та його пісні [Голубцов, 1996, с. 195]. Проте те, що пісня священномученика Афіногена, про яку оповідає святий Василій Великий, не є гімном «Світло Тихе» говорить і святий Філарет (Гумілевський) [Филарет (Гумилевский), *архиеп.*, 1902, с. 73].

Відносити авторство цього піснеспіву святителю Софронію Єрусалимському стали унаслідок згадки про нього в «Лимонарії» авви Іоана і святителя Софронія. Однак не має жодних сумнівів стосовно того, що гімн «Світло Тихе» був створений набагато раніше, оскільки він присутній у так званому Олександрійському кодексі (IV ст.) [Скабалланович, 2004, с. 560]. Таким чином, на час написання Олександрійського кодексу Біблії цей гімн був уже доволі відомий і поширений. Відтак, необхідно визнати, що гімн був написаний не пізніше III ст. Отже, встановити достовірне авторство цього піснеспіву практично неможливо.

Існують деякі відомості щодо способу виконання цього піснеспіву у Древній Церкві. Так, у III ст. гімн «Світло Тихе» співа-ли по черзі читець і народ, за порядком як подано нижче:

Читець: «Світло промінне слави Безсмертного і Блаженного Отця небесного, Ісусе Христе».

Народ: «Прийшовши на захід сонця, бачимо світло вечірнє; оспівуємо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога».

Читець: «Достойний Ти повсякчас оспіваним бути голосами преподобними, Сину Божий, що даєш життя; тим-то світ сла-вить Тебе».

Народ ще раз повторює приспів «Прийшовши на захід сон-ця, бачимо світло вечірнє; оспівуємо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога» [Головацький, 1998, с. 54].

Такий антифонний спосіб виконання відповідає літур-гічним приписам VI – VIII ст., в яких є вказівка на те, щоби важливіші пісні розпочинав іподиякон або диякон, за їхньої відсутності – священник. Грецькі рукописні пам'ятки XIII ст. подають докладніші вказівки щодо виконання гімну. Диякон виголошує: «Світло Тихе Святої слави», а клір продовжує: «Безсмертного Отця небесного...». У слов'янських рукописах дещо змінено – диякон: «Світло Тихе. Премудрість!», ченці: «Святої слави...» [Головацький, 1998, с. 54].

Для урочистого виконання гімну «Світло Тихе» в констан-тинопольських службениках подано припис: коли хор співає «прийшовши на захід сонця», диякон кадить архієрея і намісні ікони; а на «славимо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога» свяще-ники парами входять у вівтар, вклоняючись престолу [Альмов, 2019]. Під впливом грецького чернецтва поширювався звичай виконувати «Світло Тихе» в унісон своєрідним речитативом. Однак проти цього виступав святитель Симеон Солунський у відомому творі «Про священну молитву». Він посилається на

давні християнську і грецькі традиції, згідно з якими всі гімни співав народ [*Добротолюбіє, 2009, с. 480*].

У сучасній богослужбовій практиці «Світе тихий» співається лише хором, або виголошується читцем після співу заключної Богородичної стихирі на «Господи, взиваю». Таке поєднання має символічний зміст. Якщо об'єднати Богородичний Догматик (пісню-догмат про втілення Сина Божого), урочистий вхід священнослужителів крізь Царські Врата і піснеспів «Світло Тихе», можна побачити «воістину найсвятішу мить» [*Скабаланович, 2004, с. 559*]. Адже у Догматику, що зазвичай виконують урочисто і поволі, прославляється Матір Божа. На Царських Вратах, крізь які звершується вхід священнослужителів, ми бачимо образ Богородиці в мить Благовіщення. Святитель Симеон Солунський говорить, що в образі благоухаючого фіміяму, який смиренно вноситься дияконом у кадильніці крізь Царські Врата, зображено душу і життя Спасителя. Таким чином, окрім багатьох інших трактувань, ця мить богослужіння, що називається Входом, знаменує Боговтілення [*Симеон Солунський, блж., 2009, с. 314*]. Мабуть, саме в такий спосіб можна стисло викласти ідею богослужіння цього фрагменту Вечірньої.

**Висновки.** Отже, гімн «Світло Тихе» з піснеспівів Вечірньої є одним з найдавніших церковних піснеспівів, що виник не пізніше III століття. Його використання було обумовлено традицією давніх греків промовляли до вогню: «Світло добре», при запалюванні вечірніх світильників. Таким чином вони намагались задобрити стихію, вважаючи, що від цього вона не буде руйнівною. Цей звичай увійшов і до християнського побуту, проте з іншим змістом. Християни створили нову благочестиву практику – при запалюванні світильників молитися до джерела будь-якого світла – Бога, Який є «Світло, і немає в Ньому ніякої темряви» (1 Ін. 1: 5). Таку молитву називали «світільною», оскільки вона пов'язана із запалюванням світильників. Зовнішня функція молитви з плином часу відпала, проте внутрішня глибина та чистота дійшли до наших днів. Цей піснеспів має глибокий догматичний і богословський зміст. У цих коротких рядках оспівується Таїнство Троїчної ікономії нашого спасіння. Таїнство втілення Владики Христа. У піснеспіві чітко розрізняються Іпостасі Отця Небесного, Сина і Святого Духа в єдності Божества. Цей гімн навчає нас ще й того, що християни мають возносити подяку Богу в усі часи, завжди оспівувати Славу Святої Трійці та невимовне і безцінне Таїнство втілення Божого Сина. Дотепер достеменно не ві-

домо хто є автором цього піснеспіву. У Древній Церкві існувала практика антифонного виконання цього піснеспіву. На разі «Світло Тихе» співається, або виголошується читцем на вечірній після Богородичної стихири на «Господи, взиваю». Таке положення піснеспіву також має символічний зміст. Адже піснеспів «Світло Тихе» наче підхоплює зміст Догматика (про Боговтілення) та тихо і проникливо висловлює здивоване благоговіння – Син Божий гряде в цей світ. Через Пресвяту Богородицю увійшло у світ наше Світло Тихе.

- 
- Біблія, 2004*      Біблія : книги Священного Писання Старого та Нового Завіту : в українському перекладі з паралельними місцями та додатками / [пер. Патріарха Філарета (Денисенка)]. – К. : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1416 с.
- Алымов, 2019*      «Лекции по исторической литургике» / Алымов В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: [https://stavroskrest.ru/sites/default/files/files/books/alymov\\_viktor-lekcii\\_po\\_istoricheskoy\\_liturgike.pdf](https://stavroskrest.ru/sites/default/files/files/books/alymov_viktor-lekcii_po_istoricheskoy_liturgike.pdf) / (Дата обращения 21. 03. 2019)
- Василій Великий, 2010*      Творіння / святитель Василій Великий. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2010. – Т. 1. Кн. 1. – 630 с.
- Головацький, 1998*      Пояснення богослужень / Головацький Р. – Л. : «Месіонер», 1998 – 304 с.
- Голубцов, 1996*      Из чтений по церковной археологии и литургике. Ч. 1. Археология / А. П. Голубцов. – Изд. посмертное. – М. : «Паломник» 1996. – 464 [2] с.
- Добротолубіє, 2009*      Добротолубіє. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2009. – Т. 5. – 600 с.
- Игнатия (Пузик, Петровская), 2005*      Церковные песнопевцы / схимонахиня Игнатия (Пузик, Петровская) – М. : Московское Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2005. – 464 с.
- Симеон Солунский, блж., 2009*      Объяснение православных богослужений, обрядов и таинств / блаженный Симеон Солунский. – К. : Оранта, 2009. – 512 с.
- Скабалланович, 2004*      Толковый Типикон. Объяснительное изложение Типикона с историческим введением / Скабалланович Н. Н. – М.: Издание Сретенского монастыря, 2004. – 818 с.
- Филарет (Гумилевский), архиеп., 1902*      Исторический обзор песнопевцев и песнопения Греческой Церкви / архиепископ Филарет (Гумилевский) – С-Пб., 1902. – 396 с.
- Часослов, 2013*      Часослов. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2013. – 464 с.
- 
- Bibliia, 2004*      Bibliia : knyhy Sviashchennoho Pysannia Staroho ta Novoho Zavitu : v ukrainskomu perekladі z paralelnymy mistsiamy ta dodatkamy / [per. Patriarkha Filareta (Denysenka)]. – K. : Vydannia Kyivskoi



- Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2004. – 1416 s.
- Alymov, 2019* «Lektsii po istoricheskoy liturhike» / Alymov V. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do dzherela: [https://stavroskrest.ru/sites/default/files/files/books/alymov\\_viktor-lekcii\\_po\\_istoricheskoy\\_liturgike.pdf](https://stavroskrest.ru/sites/default/files/files/books/alymov_viktor-lekcii_po_istoricheskoy_liturgike.pdf) (Data obrashcheniia 21. 03. 2019)
- Vasyl'ii Velykyi, svt., 2010* Tvorinnia / sviatytel Vasyl'ii Velykyi. – K. : Vydavnychi viddil Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2010. – T. 1. Kn. 1. – 630 s.
- Holovatskii, 1998* Poiasnennia bohosluzhen' / Holovatskii R. – L. : «Mesioner», 1998 – 304 s.
- Holubtsov, 1996* Iz chteniy po tserkovnoy arkheolohii i liturhike. Ch. 1. Arkheolohiia / A. P. Holubtsov. – Izd. posmertnoe. – M. : «Palomnik» 1996. – 464 [2] s.
- Dobrotoliubiie, 2009* Dobrotoliubiie. – K. : Vydavnychi viddil Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2009. – T. 5. – 600 s.
- Ihnatyia (Puzyk, Petrovskaia), skhimonakh., 2005* Tserkovnye pesnotvortsy / skhimonakhinia Ihnatyia (Puzyk, Petrovskaia) – M. : Moskovskoe Podvore Sviato-Troytskoi Serhyevoi Lavry, 2005. – 464 s.
- Symeon Solunskiy, blzh., 2009* Ob'iasnenye pravoslavnykh bohosluzheniy, obriadov y taynstv / blazhennyi Symeon Solunskiy. – K. : Oranta, 2009. – 512 s.
- Skaballanovich, 2004* Tolkovi Tipikon. Ob'iasnitelnoe izlozheniie Tipikona s istorycheskim vvedeniim / Skaballanovich N. N. – M.: Izdanie Sretenskoho monastyrja, 2004. – 818 s.
- Filaret (Humilevskii), arkhiep., 1902* Istorycheskii obzor pesnopenstv i pesnopeniia Hrecheskoi Tserkvi / arkhiepiskop Filaret (Humilevskii) – S-Pb., 1902. – 396 s.
- Chasoslov, 2013* Chasoslov. – K. : Vydavnychi viddil Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2013. – 464 s.